

Eleonora Mietlicz

Geografia polityczna Kresów Wschodnich w latach 1922-1930

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 6, 177-187

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELEONORA MIETLICZ

*Geografia polityczna Kresów Wschodnich
w latach 1922–1930*

Political geography of the Eastern Borderland in 1922–1930

WPROWADZENIE

W dotychczasowym piśmiennictwie polskim życie polityczne Kresów Wschodnich w okresie II RP było tematem mało eksploatowanym. Większość opracowań dotyczących tej problematyki wiąże się z walką o granicę wschodnią,¹ albo z sytuacją narodowościową, zwłaszcza stosunkiem poszczególnych opcji politycznych do problemu mniejszości narodowych.² Brakuje jak dotąd pracy, która pokazywałaby panoramę życia politycznego II RP, chodzi tu o najważniejsze kierunki polityczne działające na tym terenie (tak polskie jak i mniejszości narodowych) oraz ich wpływy w społeczeństwie kresowym.

¹ Zob. W. Studnicki, *W sprawie stosunku politycznego Polski do jej ziem wschodnich*, Warszawa 1919; A. Deruga, *Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy. 1918–1919*, Warszawa 1969; J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego, 1914–1918*, Warszawa 1978; A. Czubiński, *Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921*, Opole 1993; H. Dominiczak, *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Warszawa 1992.

² Zob. A. Bergman, *Sprawy białoruskie w II RP*, Warszawa 1984; A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1918–1939*, Warszawa 1979; M. Feliński, *Ukraińcy w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1931; W. Iwanicki, *Ukraińcy, Białorusini, Litwini i Niemcy w Polsce w latach 1918–1990*, Siedlce 1993; E. Koko, *W nadziei na zgodę, polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918–1939)*, Gdańsk 1995; W. Mich, *Obcy w polskim domu, nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych 1918–1939*, Lublin 1994; W. Mich, *Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939)*, Lublin 1992; *Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku*, pod red. J. Jachymka, Lublin 1992; M. Papierzyńska-Turek, *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej*

Przez „oblicze polityczne” Kresów Wschodnich II RP rozumiemy wpływ i znaczenie najważniejszych ruchów i partii politycznych działających na tym terenie, albo zmieniający się w czasie układ sił politycznych (geografię polityczną). Celem będzie więc ukazanie zmienności w poparciu przez społeczeństwo kresowe różnych ugrupowań politycznych oraz zbadanie źródeł koncepcji i motywów działania głównych kierunków politycznych. Rozważania nasze będziemy opierać przede wszystkim na wynikach wyborów do Sejmów przeprowadzonych w latach 1922, 1928, 1930.³

Kresy Wschodnie w II RP obejmowały obszar województw: wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Pojęcie to nie jest precyzyjne. Na temat zasięgu omawianego obszaru wypowiedziane były różne opinie historyków i publicystów.⁴ Przyjmując maksymalnie szeroką interpretację możemy zdefiniować Kresy Wschodnie II RP jako ziemie Rzeczypospolitej Polskiej okresu międzywojennego, położone na wschód od terenu zwartego zasiedlenia polskiego, w większości zamieszkałe przez ludność mniejszości narodowych (białoruską, ukraińską, żydowską), które po II wojnie światowej nie weszły w skład państwa polskiego.

Według tak sformułowanego pojęcia Kresów Wschodnich II RP oczywistym jest, że obejmowały one swoim zasięgiem także sporą część województw lwowskiego i białostockiego. Zawężymy jednak zakres terytorialny tego pojęcia do sześciu województw ościennych, gdyż przeprowadzenie analizy politologicznej na bazie danych statystycznych z tego obszaru wystarczy do omówienia ogólnych tendencji zmian w układzie sił politycznych na terenie całych Kresów Wschodnich II RP w latach 1922–1930.

1922–1926, Kraków 1979; W. Paruch, *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej, Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939)*, Lublin 1997; J. Tomaszewski, *Ojczyzna nie tylko Polaków, Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1985.

³ *Statystyka Polski, Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.*, t. 8, Warszawa 1926; *Statystyka Polski, Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 r.*, t. 10, Warszawa 1930; *Statystyka Polski, Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 16 i 23 października 1930 r.*, seria C, zeszyt 4, Warszawa 1935.

⁴ J. Bartoszewicz pisał, „Kresy – pogranicze, ziemie graniczne, znajdujący się u kresu państwa, ziemie ukraińskie”. Zob. J. Bartoszewicz, *Podręczny słownik polityczny do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców*, Warszawa [brw], s. 409. Wg popularnej w dwudziestolecie międzywojennym *Ilustrowanej Encyklopedii* Trzaski, Everta i Michalskiego „Kresy” to „ziemie znajdujące się u skraju państwa polskiego, cz. ukraińskie, obejmujące, zwłaszcza w nowych czasach, znaczne obszary pograniczne”. Zob. *Ilustrowana Encyklopedia* Trzaski, Everta i Michalskiego, t. 2, Warszawa [brw], s. 1127. S. Kiniewicz napisał „...w XX wieku termin ten zaczęto powszechnie odnosić do całości ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej”. Zob. S. Kiniewicz, *Kresy. Przemiany terminologiczne w perspektywie dziejowej*, „Przegląd Wschodni”, 1991, z. 1, s. 3. Również R. Wapiński zwraca uwagę na fakt używania tego terminu głównie dla określenia ziem leżących na wschód od zwartego zasiedlenia polskiego. Zob. R. Wapiński, *Kresy, alternatywa czy zależność?*, [w:] *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 6, Wrocław 1988, s. 9.

Cezury czasowe pracy obejmują okres ośmiu lat i zakresłone są przez pierwsze wybory parlamentarne, które odbyły się na terenie całych Kresów Wschodnich w okresie międzywojennym (wybory do Sejmu i Senatu z 5 i 12 listopada 1922 roku) oraz wybory parlamentarne z roku 1930 – ostatnie z udziałem opozycji antysanacyjnej.

Poszczególne wybory parlamentarne będące podstawą dla naszych rozważań, które odbyły się w latach 1922, 1928, 1930, były oparte na demokratycznych ordynacjach wyborczych uchwalonych przez Sejm Ustawodawczy dnia 2 lipca 1922 roku. Ostatnie z tych wyborów (w roku 1928, a szczególnie w roku 1930) przeprowadzone zostały w atmosferze terroru politycznego, unieważniania list wyborczych oraz aresztowań czołowych działaczy antysanacyjnych. Jednak opozycja brała w nich udział, a to z kolei oznacza, że wyniki tych wyborów mogą być przynajmniej w części wiarygodnym źródłem badań wpływów poszczególnych ruchów i partii politycznych na tym terenie.

W ŚWIETLE WYNIKÓW WYBORÓW DO SEJMU I KADENCJI (5 LISTOPADA 1922 r.)

Tocząca się na Kresach Wschodnich II RP wojna polsko-bolszewicka uniemożliwiła przeprowadzenie tu wyborów do Sejmu Ustawodawczego w roku 1919. Większość ugrupowań politycznych działających na terenie całej Polski nie ukształtowało tu jeszcze struktur organizacyjnych, a jeśli istniały już ich załączki, to oddziaływały one tylko na niewielką część społeczeństwa kresowego.

Wybory do sejmu I kadencji (z 5 listopada 1922 roku) były więc istotnym wydarzeniem w życiu politycznym Kresów Wschodnich. Kampania wyborcza 1922 roku spełniała na tym obszarze kilka bardzo znaczących celów:

– po pierwsze, poprzez aktywizację działań poszczególnych partii politycznych zapewniała mieszkańcom Kresów Wschodnich niezbędną wiedzę o mozaice już ukształtowanego na pozostałych obszarach Polski życia politycznego;

– po drugie, przygotowywała ludność tych terenów do udziału w życiu politycznym kraju, dzięki czemu miała być zapewniona wysoka frekwencja wyborcza (Warto jednak przypomnieć, że była to w większości ludność wiejska mniejszości narodowych, co znacznie utrudniało zadanie, szczególnie partiom polskim);

– po trzecie, dawała możliwość tymże ugrupowaniom politycznym zdobycia nowych sympatyków, a dzięki temu uzyskania wpływów na nowych terenach na przyszłość.

Dla większości ugrupowań kampania wyborcza 1922 roku stała się początkiem kształtowania struktur organizacyjnych, a jej przebieg wskazywał na to, że sukces mogą osiągnąć tylko te partie polityczne, które uwzględniały w swoich programach postulaty radykalnych reform społecznych, a także dążeń mniejszości narodowych. Spodziewano się sukcesu PSL „Wyzwolenia”, PPS oraz

ugrupowań białoruskich i ukraińskich zrzeszonych w Bloku Mniejszości Narodowych RP. Oczekiwania te prawie w stu procentach okazały się trafne.

W wyborach do sejmu z dnia 5 listopada 1922 roku na obszarze sześciu województw wschodnich wzięło udział 47% uprawnionych. Wyniki zaś tych wyborów rozłożyły się w następujący sposób:

Tab. 1. Mandaty uzyskane przez poszczególne ugrupowania polityczne w wyborach do Sejmu I kadencji w 1922 roku na Kresach Wschodnich II RP

Warszawa	Wileńskie	Nowogródzkie	Poleskie	Wołyńskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Ogółem
Partie:							
PSL „P”	1	1	–	–	2	9	13
PSL „W”	5	5	2	–	–	–	12
ChZJN	2	1	–	–	3	6	12
PPS	1	–	4	–	1	–	6
BIMnNar	2	6	4	16	–	–	28
ukraińskie	–	–	–	–	4	–	4
syjoniści żydowscy	–	–	–	–	5	4	9
							84

Źródło: *Statystyka Polski. Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.*, Warszawa 1926, t. 8, s. 78, 80, 84, 89, 93–101, 118.

Orientacje polityczne wyborców w poszczególnych województwach kresowych były dość zróżnicowane, co wynikało bezpośrednio z kampanii wyborczej. Większość polskich formacji politycznych nie miała tu dotąd utrwalonych struktur organizacyjnych. Na wyborców wpływała osobowość kandydatów na posłów, którzy zdołali się zaprezentować na wiecach jedynie w charakterze mówców. Duże znaczenie miała również argumentacja założeń programowych poszczególnych ugrupowań politycznych. Tam gdzie dotarł kandydat na posła, gdzie zdołał zorganizować wiec, pokonać w polemice swoich rywali z innych ugrupowań, tam dana lista kandydata na posła zyskiwała poważną liczbę głosów.⁵

Analizując wyniki wyborów do Sejmu w 1922 roku, możemy stwierdzić, że ugrupowania mniejszości narodowych w znacznym stopniu kształtowały mapę polityczną Kresów Wschodnich. Łącznie zdobyły one tu 41 mandatów, więc blisko połowę wszystkich mandatów uzyskanych przez różne ugrupowania w tych wyborach na obszarze województw kresowych. Wyniki te wskazują także, że między sześcioma województwami wschodnimi istniało znaczne zróżnicowanie głosów oddanych na listę Bloku Mniejszości Narodowych. Najwięcej mandatów uzyskano tam, gdzie mniejszości narodowe miały decydującą przewagę w ogólnej liczbie ludności.

⁵ Z. Tomczonek, *Ruch ludowy na kresach północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 1996, s. 86.

Partie mniejszości narodowych były często niechętne władzom polskim a także polskim partiom politycznym i przejawiały dążenia do współpracy z innymi mniejszościami narodowymi. Podczas wyborów parlamentarnych w 1922 roku znalazło to wyraz w skupieniu się większości niepolskich ugrupowań politycznych w Bloku Mniejszości Narodowych, który zdobył tu łącznie 26 mandatów poselskich. Weszły do niego wszystkie najgłośniejsze partie białoruskie, z ukraińskich – partie z Wołynia oraz obszarów należących pod zaborami do Rosji. Stronnictwa mniejszości narodowych Galicji Wschodniej zbojkotowały wybory, oprócz niewielkiej grupy skupionej wokół Sydora Twierdochliba (wkrótce został skrytobójczo zamordowany), która uzyskała 2 mandaty poselskie w województwie stanisławowskim. Trudno jednak uznać za szerszy ten ruch polityczny na ogół pozbawiony zaplecza partii ukraińskich, które bardziej lub mniej deklarowały się za współpracą z państwem polskim.⁶

Znaczną liczbę głosów zyskali ludowcy, zdobywając 25 mandatów poselskich. Jednak głosy wyborców i w tym wypadku były dość zróżnicowane. PSL „Wyzwolenie” odniosło sukces (12 mandatów) na północy Kresów Wschodnich (wileńskie i nowogródzkie), zaś PSL „Piast” (13 mandatów) zdecydowanie na południu (tarnopolskie i stanisławowskie). PSL „Wyzwolenie” tradycyjnie działało na obszarach byłego Królestwa, a PSL „Piast” – na terenie Galicji.

Swoją obecność zaznaczyła prawica społeczna przystępująca do wyborów jako Chrześcijański Związek Jedności Narodowej. Miał on słabsze wpływy niż ludowcy. Na północy i południu zdobył 12 mandatów poselskich. Na Polesiu w ogóle nie zgłosił kandydatów, a na Wołyniu uzyskał nieznaczną liczbę głosów – 2,8%.

Zaskoczeniem było uzyskanie szczególnie dużego poparcia na Polesiu listy PPS. Zyskała ona tu 31,3% głosów i zdobyła 4 mandaty poselskie. Było to województwo mało uprzemysłowione nawet w skali Kresów Wschodnich. O sukcesie zaś listy zdecydowały głosy wyborców wiejskich, robotników rolnych i leśnych, a głównie drobnych rolników. Były to jednak wpływy mało ugruntowane i już przed majem 1926 roku bardzo się skurczyły. W innych województwach kresowych socjaliści mieli poparcie w ośrodkach proletariackich takich jak Wilno.

Sumując, należy stwierdzić, że najbardziej popularne były listy ugrupowań mniejszości narodowych, co zrozumiałe ze względu na fakt, że w województwach kresowych mniejszości narodowe stanowiły 67% ogółu ludności (Polacy 33%).⁷

Z polskich ruchów politycznych najsilniejsze wpływy mieli ludowcy. PSL „Wyzwolenie” na północno-wschodnich Kresach, a PSL „Piast” na południu. Ludność kresowa była w swej masie ludnością wiejską (chłopską i rolniczą)

⁶ J. Holzer, *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974, s. 241–261.

⁷ *Statystyka Polski, Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r.*, Warszawa 1927, t. 20, s. 39, t. 21, s. 52, t. 22, s. 69, t. 23, s. 62, t. 28, s. 78, t. 29, s. 82.

– 75%.⁸ Na drugim miejscu plasowali się zwolennicy ruchu chrześcijańsko-narodowego (o połowę mniej mandatów od ludowców). Na trzecim byli socjaliści mający zwolenników wśród robotników rolnych i leśnych.

PO ZAMACHU MAJOWYM

Wybory do Sejmu i Senatu, które zostały zapowiedziane na 4 i 11 marca 1928 roku, uaktywniły życie polityczne na Kresach Wschodnich II RP. Kampania wyborcza rozpoczęła się już jesienią 1927 roku. Przebiegała ona jednak w zupełnie innych warunkach niż w 1922 roku, bowiem sytuacja polityczna nie była jasna. Większość ugrupowań politycznych nie wzięła początkowo pod uwagę możliwości wystąpienia obozu rządowego z odrębnym programem i własną listą kandydatów na posłów i senatorów.

Jesienią 1927 roku na obszarze Kresów Wschodnich zdecydowane były wystąpić PSL „Wyzwolenie”, PSL „Piast”, SCh, PPS oraz ugrupowania mniejszości narodowych. Przystąpiły one do wydawania odezw wyborczych w języku polskim oraz białoruskim i ukraińskim, które później intensywnie kolportowano wśród wyborców. Stronnictwa polityczne organizowały zebrania mieszkańców poszczególnych wsi, na których informowały o swoich programach wyborczych.

Powstanie nowej formacji politycznej, jaką był Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR), zmieniło istniejący układ polityczny tak w całym kraju, jak i na jego krańcach wschodnich. Poszczególne ugrupowania polityczne stanęły przed dylematem, bowiem BBWR zgłosił listę własnych kandydatów na posłów i senatorów, z których większość przesłała właśnie z tych stronnictw politycznych. Przystąpiły one do wyborów znacznie osłabione.

Niewątpliwie największą porażkę w tych wyborach na terenie sześciu województw wschodnich ponieśli ludowcy. O rozmiarach ich klęski zdecydowały:

- przewrót majowy – uderzył w ludowców;
- słabość organizacyjna;
- brak ścisłej współpracy między sobą oraz niechęć do zawierania sojuszy wyborczych z bliskimi ugrupowaniami politycznymi (np. PPS);
- nadużycia stosowane przez władze sanacyjne, szczególnie na tych terenach.⁹

PPS utrzymała swoje pozycje tylko na Wileńszczyźnie. Na innych obszarach Kresów Wschodnich popularność socjalistów znacznie osłabła. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy była konkurencja ze strony partii mniej-

⁸ *Ibid.*, t. 31, s. 5.

⁹ Z. Tomczonek, *Ruch ludowy...*, s. 128–133.

Tab. 2. Mandaty uzyskane przez poszczególne ugrupowania polityczne w wyborach do Sejmu II kadencji w 1928 roku na Kresach Wschodnich II RP

Warszawa	Wileńskie	Nowogródzkie	Poleskie	Wołyńskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Ogółem
Partie:							
BBWR	4	7	5	10	5	7	38
PSL „W”	1	–	–	–	–	–	1
PSL „P”	–	1	–	–	–	–	1
Lista Katol.-Narod.	1	–	–	–	–	–	1
PPS	1	–	1	–	–	–	2
BIMnNar	4	–	–	1	6	8	19
Inne ugrup. mn. nar.	–	5	4	5	4	4	21
							84

Źródło: *Statystyka Polski. Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu z dnia 4 i 11 marca 1928 roku*, Warszawa 1930, t. 10, s. 43, 87–90, 97, 105, 112–114, 116, 118–119, 121.

szości narodowych, których działalność po wyborach parlamentarnych w 1922 roku bardzo się uaktywniła.

Ruch nacjonalistyczny nigdy nie miał mocnej pozycji na Kresach Wschodnich. Po zamachu majowym w roku 1926, kiedy wzrosły wpływy sanacji, stał się on pod względem składu społecznego przede wszystkim ruchem polskiego drobnomieszczactwa, choć ze znacznymi wpływami w kręgach inteligencji. Te warstwy społeczne były na Kresach Wschodnich bardzo nieliczne i skupiały się przede wszystkim w większych miastach (takich jak Wilno), co odbiło się na wynikach wyborów parlamentarnych w 1928 roku.

Łącznie ugrupowania polskie zdobyły 43 z ogólnej liczby 84 mandatów poselskich, czyli mocno ponad połowę. Absolutną większość (38) zapewnił sobie BBWR, który swój sukces zawdzięczał temu, że był partią rządową, co w warunkach kresowych miało szczególne znaczenie. Wśród Polaków na Kresach silna była legenda Piłsudskiego, jako zwycięzcy w wojnie z bolszewikami. Ich działania dezintegracyjne wobec Polski były na tym terenie silniej odczuwalne niż na innych obszarach Rzeczypospolitej.

Blok Mniejszości Narodowych znacznie stracił wpływy w województwach centralnych Kresów Wschodnich, zaś poprawił swoją pozycję na północy i południu. Zdobył on ogólnie 19 mandatów poselskich. Pomimo aktywnej działalności w drugiej połowie lat dwudziestych większość ugrupowań politycznych mniejszości narodowych nie występowała w jednolitym froncie. Nierzadko konkurowały ze sobą, a nawet zwalczały się wzajemnie. Duża część tych stronnictw politycznych zgłosiła do wyborów parlamentarnych w 1928 roku własne listy kandydatów na posłów. Wynikiem był mocno zróżnicowany poziom wpływów poszczególnych ugrupowań politycznych mniejszości narodowych w sześciu województwach wschodnich II RP. Ogólny bilans zdobytych mandatów poselskich przez partie niepolskie wygląda następująco. Ukraińcy – 29 mandatów, Białorusini – 8, Żydzi – 4.

WYBORY BRZESKIE (16 LISTOPADA 1930 R.)

W dniu 30 sierpnia 1930 roku prezydent RP rozwiązał obie izby parlamentu na dwa lata przed upływem kadencji. Wybory do Sejmu III kadencji zostały wyznaczone na 16 listopada 1930 r. Rozpoczęła się kampania wyborcza, która odbywała się w atmosferze odmiennej od poprzednich: terroru, unieważniania list wyborczych, masowych aresztowań działaczy opozycji, fałszowania wyników wyborów. Wybory te przeszły do historii pod nazwą „wyborów brzeskich” dlatego, że w twierdzy brzeskiej sanacja osadziła przeciwników politycznych z trzykrotnym premierem Wincentym Witosem na czele.

Represje nie ominęły Kresów Wschodnich. Objęły one przede wszystkim działaczy PSL „Wyzwolenia” oraz PPS. Rozwiązywano wiece, bo np. za wcześniej zostały zaczęte albo nie w tym miejscu przemawiali mówcy. Napadano na biura wyborcze i sekretariaty stronnictw. Specjalne bojówki atakowały uczestników wieców podczas ich rozwiązywania. Nierzadkie także były rewizje w mieszkaniach działaczy opozycyjnych.¹⁰

Listy wyborcze na Kresach Wschodnich zgłosiły: BBWR, Katolicki Blok Wyborczy, stronnictwa ludowe i PPS, które zdecydowały się na wspólny blok wyborczy zwany popularnie Centrolewem, Niezależne Stronnictwo Chłopskie oraz partie mniejszości narodowych.

Tab. 3. Mandaty uzyskane przez poszczególne ugrupowania polityczne w „wyborach brzeskich” na Kresach Wschodnich II RP

Warszawa	Wileńskie	Nowogródzkie	Poleskie	Wołyńskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Ogółem
Partie:							
BBWR	10	13	10	15	8	13	69
Lista Narodowa	1	–	–	–	–	–	1
Partie mniejszości nar.	–	–	–	1	7	6	14
							84

Źródło: *Statystyka Polski. Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu z dnia 16 i 23 listopada 1930 roku*, Warszawa 1935, seria C, z. 4, s. 28–29, 86, 91, 97, 104, 111–113, 115–117, 119.

Już pobieżna analiza wyników wyborów wskazuje na wzrost wpływów BBWR. Był to z jednej strony rezultat umiejętnego wykorzystania sytuacji, kiedy to po rozwiązaniu Sejmu II kadencji opozycja nie była do końca pewna, czy wybory w ogóle się odbędą, tymczasem aktywiści sanacyjni prowadzili już działalność agitacyjną w terenie. Z drugiej zaś strony niewątpliwie główną przyczyną takiej popularności BBWR była atmosfera, w której przebiegały te wybory: zastraszania, czy wręcz terroru, unieważniania list oraz machinacji

¹⁰ *Ibid.*, s. 151.

dokonywanych w komisjach wyborczych. Nigdy do tej pory nie było tych nadużyć tak wiele, szczególnie na Kresach Wschodnich. Paradoksem bowiem jest, że właśnie na tych terenach zamieszkałych w większości przez mniejszości narodowe, BBWR zdobył 69 na 84 mandaty. Uwzględniając fakt, że w takich okręgach jak Kowel, Pińsk albo Słonim, gdzie Polacy stanowili znikomy procent, Blok otrzymał wszystkie mandaty, można by wnioskować, że była to organizacja polityczna faworyzowana przez ludność niepolską. Wyjaśnienie tego stanu rzeczy jest, oczywiście, jednoznaczne – był to wynik natężenia presji i fałszerstw.

Inne ugrupowania polityczne startujące w tych wyborach na Kresach Wschodnich II RP poniosły klęskę wyborczą. Przyczyny tej klęski, pomijając atmosferę, w której odbywały się wybory, były różnorodne. W przypadku Centrolewu niewątpliwie była to częściowa zmiana orientacji politycznych wyborców. Byli oni rozczarowani brakiem efektów działalności parlamentarnej lewicy. Postulaty zgłaszane na wiecach 1922 i 1928 roku nie zostały zrealizowane. Sądono więc, że program reform łatwiej będzie realizować w warunkach stabilizacji politycznej kraju, pod rządami obozu sanacji.

Większość stronnictw polskich działających na tych terenach nie posiadało tu jeszcze rozbudowanej struktury organizacyjnej ani też ugruntowanych wpływów politycznych. Bardzo często ograniczały one zakres oddziaływania do ludności polskiej, będącej tu w mniejszości.

Błędem ugrupowań mniejszości narodowych było przystąpienie do wyborów wieloma oddzielnymi listami, a nie szerokim porozumieniem wyborczym.

Były to jednak błędy taktyczne, których usunięcie chyba niewiele by znaczyło na tle represji czołowych działaczy, ograniczeń akcji propagandowych opozycji i zastraszania wyborców – których to właśnie skutkiem był właśnie taki a nie inny wynik wyborów.

Niestety brak jest danych na określenie rozmiarów oszustw wyborczych. Z konieczności musimy więc ograniczyć się do analizy danych statystycznych, zdając sobie jednocześnie sprawę z niewielkiej ich wiarygodności.

WNIOSKI

Układ sił politycznych Kresów Wschodnich w latach 1922–1930 nie da się ująć wyłącznie danymi statystycznymi.

Ziemie te były jedyną dzielnicą Polski poza zwartym polskim obszarem etnograficznym, toteż zagadnienia narodowościowe stanowiły nieodłączny element struktury społecznej oraz warunkowały życie polityczne. Społeczność kresowa, której znaczną większość stanowiła ludność mniejszości narodowych, była organizmem żywym podlegającym prawom ogólnospołecznego rozwoju. Wpływ na kształtowanie jej świadomości, na jej stosunek do rozgrywających się

w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski procesów politycznych, na stopień jej zaangażowania w życie polityczne miały zarówno partie polskich ruchów politycznych, jak i ugrupowania mniejszości narodowych.

Wyniki wyborów do Sejmu I kadencji w 1922 roku w sposób dokładny pozwalają wymierzyć stopień wpływów poszczególnych kierunków politycznych na Kresach Wschodnich II RP. Były to jedyne wybory w omawianym okresie, które odbyły się w sposób w pełni demokratyczny, bez stosowania nacisków i nadużyć. Dlatego wyniki tych wyborów najdokładniej pokazują ówczesne nastroje społeczności województw wschodnich, oprócz Galicji Wschodniej – której ukraińska społeczność zbojkotowała wybory.

Niewątpliwie największym poparciem wyborców cieszyły się ugrupowania mniejszości narodowych, które zdobyły na tych terenach połowę mandatów (41). Z tym że 28 z nich uzyskał Blok Mniejszości Narodowych, reszta zaś przypadła syjonistom żydowskim i kolaborantom ukraińskim. Taki stan rzeczy był raczej normalny, uwzględniając strukturę społeczną województw kresowych.

Wybory parlamentarne 1922 roku bardzo wyraźnie pokazały, że partie polskie działające na tych terenach także cieszyły się sporym powodzeniem. Dotyczyło to zwłaszcza partii ruchu ludowego, których wpływy podzieliły się dość równo. PSL „Piast” – na południu, a PSL „Wyzwolenie” – na północy Kresów. Lista endeków, którzy połączyli się w tych wyborach z chadecją, największe powodzenie zyskała w Galicji Wschodniej, a PPS – w Wilnie i na Polesiu.

Uwzględniając demokratyczny charakter wyborów parlamentarnych 1922 roku, można stwierdzić, że ich wyniki były w pewnym sensie miernikiem wpływów poszczególnych partii i ruchów politycznych na Kresach Wschodnich II RP. Owe wybory dawały obywatelom (zarówno Polakom, jak i nie-Polakom) możliwość opowiedzenia się po stronie tego czy innego ugrupowania politycznego.

Ów miernik – wybory – stawał się z czasem coraz bardziej nieaktualny. Podczas kolejnych wyborów parlamentarnych w 1928 roku na mapie politycznej zarysował się obóz sanacyjny reprezentowany przez Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem. Zdobył on tu prawie tyle mandatów co partie mniejszości narodowych – 38. Wynika to z oficjalnych danych statystycznych, nie odzwierciedla jednak rzeczywistych nastrojów ludności kresowej. Na tych terenach bowiem dokonywano najbardziej jaskrawych nadużyć wyborczych. Pozwalał na to stan administracji państwowej, która często działała tu w sposób niekontrolowany. Była to także jedna z podstawowych przyczyn, która spowodowała spadek wpływów innych ugrupowań politycznych. Ruch ludowy zdobył tylko dwa mandaty w województwach północnych Kresów Wschodnich II RP, narodowi demokraci jeden w Wilnie, socjaliści także jeden w Wilnie, a jeden na Polesiu.

Kolejne wybory parlamentarne w 1930 roku odbywały się w jeszcze nie widzianej do tej pory atmosferze zastraszania i terroru, unieważniania nie tylko

list ale i głosów, aresztowań. W wyniku tak przeprowadzonych wyborów sanacja zwiększyła liczbę zdobytych mandatów do 69. Z ugrupowań opozycyjnych tylko narodowi demokraci zdobyli jeden mandat w Wilnie. Partie mniejszości narodowych zmniejszyły liczbę mandatów do 14.

Wyniki te są tym bardziej zaskakujące, że w wielu okręgach zamieszkałych prawie w stu procentach przez ludność niepolską wszystkie mandaty były zdobyte przez BBWR. Fakt ten jednocześnie wskazuje, na jaką skalę był tu stosowany nacisk ze strony władz sanacyjnych.

Analizując zmianę wpływów poszczególnych ruchów politycznych, trzeba przede wszystkim zaznaczyć, że do ich spadku w kolejnych wyborach parlamentarnych w latach 1928 i 1930 przyczyniły się nadużycia i naciski ze strony władz sanacyjnych. Był to podstawowy czynnik warunkujący takie a nie inne oficjalne wyniki wyborów. Biorąc to jednak pod uwagę, możemy zaobserwować, że poszczególne kierunki polityczne miały swoje wpływy na określonych terenach (zazwyczaj tam gdzie były mocne ich tradycje) przez cały omawiany okres. Ruch ludowy na północy Kresów, narodowi demokraci i socjaliści na Wileńszczyźnie, a ugrupowania mniejszości narodowych generalnie na obszarze całych Kresów Wschodnich II RP.

Uwzględniając powyższe możemy stwierdzić, iż przez cały omawiany okres Kresy Wschodnie II RP stanowiły obszar ożywiony politycznie, czego odbiciem są wyniki wyborów parlamentarnych w latach 1922, 1928, 1930.